

Cicles, temps i vida

JOAN CUSCÓ I CLARASÓ (*Societat Catalana de Filosofia*)

A través del calendari experimentem la noció de temps (que esdevé inconscient, com la majoria de sistemes que usem per viure), organitzem el temps (fet cabdal per a l'ésser biocultural) i comprenem el procés de la vida. Cada mapa, rellotge, calendari i llengua cartografia el món. Escric un món possible i permet l'expansió de la vida. Ho mostren els llunaris¹. Ens lliga als cicles de la natura i a la irreversibilitat del temps (en la natura i el cos). El calendari permet l'expressió, la formació, la informació i la transformació del nostre mode d'ésser², fer el viatge de la vida amb la memòria necessària. En les societats primitives és l'eix d'ordre de les riqueses produïdes pels valors morals i socials: la realització personal en un treball, l'estima dels parents i veïns, el prestigi social i moral, etc. La possibilitat d'harmonia entre els components de la vida i de la seva relació amb la natura³. Un xarxa que permet afirmar-nos i obrir-nos, com qualsevol altre sistema viu d'alta complexitat. El calendari depèn de l'observació del sol o de la lluna i té relació amb l'economia. (El mot llatí '*calendariu*' definia les llibretes on els prestamistes anotaven els noms dels deutors). Està lligat a la producció relacionada als cicles de la natura (coneixem la natura per produir millor i les festes se celebren quan hi ha diners), constata la temporalitat enfront de l'eternitat i és memòria compartida (cada civilització vol el seu, com les revolucions francesa i russa).

Els primers filòsofs copsaren la importància del calendari, de la percepció i organització del temps. Per Tales el temps tot ho descobreix, estudià les estacions i dividí l'any en 365 dies. Per Demòcrit el benestar depèn de la moderació en el plaer i l'ordenació de la vida. I Anaximandre delimità els solsticis i inventà el *gnomon* (ar-

1. Els llunaris foren llibres de temàtica astrològica amb molta difusió als Països Catalans. Compendis de la ciència popular que arriben al segle XIX. Parlen del moviment dels astres i de la seva influència en els humans i en la natura, dels cicles de la vida i de la salut humana. Vegeu: *El Non Plus Ultra del Lunario, y pronostico perpetuo* (1594) del valencià Geroni CORTÈS.

2. Recordar Eduard Nicol per dir que la filosofia ha de fugir de la «invisibilitat de l'ésser» i que la forma de conèixer dels humans és transformadora (praxis).

3. Claude LÉVI-STRAUSS, *L'antropologia davant dels problemes del món modern*. Barcelona: Proa, 2012.

tefacte similar al rellotge de sol). Interessa l'organització del temps pel model de vida que implica, el qual expressa una manera d'entendre'ns (saber el lloc que ocupem i com això afecta la nostra activitat). Els calendaris quantifiquen i qualifiquen el temps. Creen una economia del temps. Hi ha moments per al treball, per a l'oci i per a la festa, i cadascun determina formes de relació amb els altres i amb el medi (abans de la industrialització del segle XIX el temps d'oci o de lleure no existia, el temps de festa tenia una altra significació i la relació entre el temps de treball i el de festa eren diferents). L'organització del temps neix del solapament de diversos calendaris: el lectiu, el laboral, el festiu. I no podem confondre el temps d'oci i de lleure amb el temps de festa (tot i que l'oci i el lleure estiguin relacionats amb el consum cultural). Qualifiquen el temps de manera diferent i promouen modes de relació també diferents (per això es retroalimenten). Cadascun implica una vivència diferenciada de l'espai, de les relacions amb els altres i de la subjectivitat. Hi ha una organització i percepció lineal i irreversible del temps i una altra de cíclica. Un ordre que atén les necessitats individuals i un que se centra en les relacions col·lectives. Impliquen maneres de mirar, d'experimentar, de comprendre'ns, de compartir i de competir. El temps de festa és intensiu, compartit i integrador. El temps d'oci és per al consum i el plaer individual i el de treball és competitiu, productiu i individualista. Enfoquen diferents expectatives. El calendari lectiu i el laboral tendeixen al progrés (lineal i finalista): a l'ascens social, la bona jubilació i el reconeixement. El temps festiu és cíclic i el temps d'oci tendeix a l'efímer (però hi ha solapaments: l'educació, com el treball a la vinya, són cíclics perquè demanen rituals i acumulació de coneixement).

Els éssers humans som bioculturals i en ambdós àmbits (en els sentits i el cervell i en la consciència i l'art) fem mapes i calendaris, organitzem l'espai i el temps. I organitzar no és mesurar. Ho diuen Nolasac Acarín: «la curiositat, juntament amb el batec cardiorespiratori, és la qualitat més lligada a la vida dels humans»⁴; i John M. Henshaw: «*Our reality is not the same that the other animals with wich we share the planet*»⁵. (En participem perquè en som conscients, copartíceps i corresponsables).

4. Nolasac ACARÍN, «El cervell i les exploracions naturalistes», a AAVV, *Exploradors: aventura i biodiversitat*. Barcelona: Museu de ciències naturals / Libreria Bosch, 2002, p. 25.

5. John M. HENSHAW, *A tour of the Senses. How your brain interprets the world*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2012, p. 19.

Els primers filòsofs mesuraren els cicles de la natura i la geografia del món. Després, hem comprès que el cos i el cervell fan el mateix. I aquest fet és estrictament humà: l'organització lligada al procés de la vida humana en tots els seus nivells. Hi ha rellotges en el cos i la consciència que són imprescindibles per a comprendre el nostre mode d'ésser (antropològicament i filosòfica). El temps relliga els cicles de la natura (biològics i ecològics) amb els de la cultura. I la neurociència diu que hi ha una relació d'arrossejament i de sincronització entre el cor i el cervell: una música de fons que estableix la bona regulació de la vida individual enllaçant els batecs del cor amb l'activitat cognoscitiva i l'estat d'ànim, creant un rellotge vital de la consciència relacionat amb el que fem i el que mengem. I hi ha un altre nivell biològic interessant, a la base de la consciència. El primer se situa en l'eclosió de la consciència individual a la col·lectiva i l'altre en el pas del cervell a la consciència: el mapa del cos a les àrees primàries de l'escorça cerebral (amb la forma d'un home en què allò important són les parts sensibles, i per això té les mans, els dits i els llavis molt grans) i s'anomena «homúncul sensorial somàtic»⁶, que s'eixampla amb mapes gustatius, visuals i sonors (en estreta relació del sistema emocional) i dóna ales al principal repte del cervell: els canvis que es produeixen en l'entorn de la vida. Açò permet dir «aquest és el meu cos» (com un calendari permet dir «aquest és el meu temps»): un salt qualitatiu de la ment a la consciència i a l'autoconsciència, que posa sobre la taula una comprensió de la vida basada en relacions i no en essències. La comprensió de la vida com un sistema viu d'alta complexitat (com els que trobem a la natura), que es regeixen per una activitat de màxima afirmació (independència) i màxima obertura (diàleg) que els permet defugir l'entropia i ésser creadors. Un nou cop de timó per tal de fugir del dualisme, del monisme, del dogmatisme essencialista i del relativisme postmodern.

6. Vegeu Ignacio MORGADO, *Cómo percibimos el mundo*, Barcelona: Ariel, 2012.